

דרשוני זהו

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

גיליון מס' 36

פרשת תרומה תשפ"ג

מחשבת ראשונה דבר המערכת

האמנם ישב אלהים על הארץ?

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם - בתוך כל אחד ואחד מישראל", אין כמעט אחד שלא ידע לצטט בעל פה דרשה חביבה זו, המדברת על השראת השכינה לה יכול לזכות כל אחד ואחד מאיתנו, אך גם אין כמעט אחד שידע שאין מדובר כלל בדרשת חז"ל, אלא המקור הקדום ביותר לכך נמצא בדברי האלשיך הק' בפרשתנו...

אולם בין כך ובין כך, עצם התפשטות 'דרש' זה ושייכו למדרש קדום, מעיד על גדול החביבות שבה התקבלה מימרא זו בקרב כלל ישראל, ואכן דיוק זה נוגע באחד הנקודות החשובות ביותר לכל עובד ה', ומתווה כיוון ברור באחת השאלות המחשבתיות המהותיות ביותר: האם התעלות ועבודת ה' משמעותה נטישת החומר, פריחה באוויר, התעלות ורחוק אל מחוזות נסתרים וערטילאיים ששם שורה השכינה, ורק שם אפשר לזכות לקרבת ה', או שמא אין דמיונות אלו אלא עצת היצר המבקש להפריד ולהרחיק את כלל ישראל מעם ה', ובאמת קרבת ה' הזכה המצא תמצא 'בתוכם' בתוך תוכנו...

אכן למרות שדיוק זה של 'שכנתי בתוכם' המתווה לנו דרך בשאלה זו, מקורו 'דק' בדברי האלשיך הק', מצאנו אף במדרש התייחסות מפורשת לשאלה זו, וכן איתא במדרש הגדול (סוף פרשת פקודי), "נאמר (תהלים ל"ז כ"ט) 'צדיקים יירשו ארץ, וישכנו לעד עליה, והרשעים היכן הם, פורחים באוויר? אלא מהו 'ישכנו לעד עליה, ישכנו השכינה עליה. **אתה מוצא עיקר השכינה בתחתונים היתה, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה לרקיע הראשון.** עמד דור אנוש וחטא ונסתלקה מן הראשון לשני. עמד דור המבול וחטא ונסתלקה מן השני לשלישי. עמד דור הפלגה וחטא ונסתלקה מן השלישי לרביעי. מצרים בימי אברהם ונסתלקה מרביעי לחמישי. הסדומיים ונסתלקה מחמישי לששי. מצרים בימי משה ונסתלקה מן השביעי לשמיני. וכנגדו עמדו שבעה צדיקים והורידה לארץ. עמד אברהם והורידה מן השביעי לששי. יצחק זכה והורידה מן הששי לחמישי. יעקב זכה והורידה מחמישי לרביעי. לוי זכה והורידה מרביעי לשלישי. קהת זכה והורידה מן שלישי לשני. עמרם זכה והורידה מן השני לראשון. **עמד משה וזכה והורידה לארץ, דכתיב: וכבוד ה' מלא את המשכן.**"

מדרש זה מבטא בצורה חדה ביותר את הנקודה הזו, וכלשון המדרש שבתחילה "עיקר השכינה בתחתונים הייתה", וסילוק השכינה מהארציות ומהאי עלמא, 'העלתה' והשגבתה לשמי רום, וסיווגה של האלוקות כשייכת ל'רקיע השביעי' בלבד, מקורה אך ורק בחטאים... הרי לנו שבניגוד לאלה הרואים בטעות ערך בהשגבה, בהעלאה ובבריחה מארציות, ראה המדרש ערך וזכות דווקא בהורדה, וכפי דברי המדרש 'עמד משה וזכה והורידה לארץ'...

וידוע הסיפור (איתא בשיח שרפי קודש חלק ב'), שפעם אחת הגיע אל הרה"ק רמ"מ מקוצק חסיד אחד, שרבו, שהיה ממתנגדיו של הרבי מקוצק, שלח אותו כדי לומר כך: "הרבי שלי הוא גדול כל כך שהשגתו מגיעה עד הרקיע השביעי." ענה לו הרה"ק מקוצק: "אני קטן כל כך שכל שבעת הרקיעים מתכופפים כדי להגיע אלי", מלבד ההצטנעות והענווה, טמן הרה"ק מקוצק בתשובה שנונה זו גם מסר חריף, באומרו שהקדושה העליונה אינה כרוכה בניחוק, ריחוק, ובריחה מההווה הרגילה אל עבר חזיונות ערטילאיים מן הרקיע השביעי, אלא אפשר להשיג את כל ההשגות העליונות מכל 'שבעת הרקיעים' באי עלמא. וכפי אמרתו הידועה 'אנשי קודש תהיו לי, שלא תחפשו קדושה 'מלאכית', נסתרת ושמיימית, אלא קדושה טבעית ואנושית, וכלשונו: **אנשי קודש - מענטשלעך הייליג, תהיו לי...**

כתוב העלון:

הכשל הלוגי
שבהזכחת
הקדמות.

מדור
מחשבת
יסוד **2**

איך קיימו
מצוות
צדקה
במדבר?

מדור
מחשבת
הפרשה **4**

מתי משבח
רבינו
הרמב"ם את
הקיצוניות?

מדור
ממחשבה
למעשה **6**

גזרות האל-
מואחידון.

מדור
עקבות
המחשבה **8**

העיקר הרביעי: קדמות ה' (ב)

בפרק הקודם נוכחנו לדעת שהחלק השני של העיקר הרביעי, שבו אומר רבינו שחובה להאמין בחידוש העולם, נוסף בתור הערת שוליים על ידי רבינו בשנים מאוחרות יותר, ולכן האברבנאל וכן ר' יוסף אבו לא מונים זאת כחלק מ"ג העיקרים.

אולם בין אם נמנה יסוד לחלק מ"ג העיקרים ובין אם לא, ודאי שיסוד זה הינו יסוד גדול באמונה, וכלשונו של רבינו, "ודע כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחודש", ולכן נקדיש פרק זה לסוגיית חידוש העולם ובריאתו יש מאין על פי משנתו של רבינו.

פרשת בריאת העולם, כפשוטו או לאו כפשוטו?

בחלק שני במורה (פרק ט"ז) שם מתחיל רבינו לדון ולהעמיק בשאלת בריאת העולם, מקדים רבינו יסוד חשוב, ועוד לפני שהוא ניגש לדון שאלת הבריאה הוא מדגיש, שבנושא זה אין הוכחה שכלית ברורה לאחד מן הצדדים, ולכן אומר רבינו שבמקרה כזה, שידוע שאין הוכחות ברורות, לא מומלץ לנסות לדחוק ולחפש הוכחות למה שכתוב בתורה, משום שדבר זה יגרום רק חולשה באמונה, היות שבסוף יתגלה המוקש שבהוכחות החלשות, ואם אדם בנה את כל אמונתו על ההוכחה אז הוא יאבד את האמונה, וכלשונו של רבינו, "מי שיחשוב שהביא מופת על חידוש העולם מן המדברים, אינו רוצה הראיות ההם, ולא אטעה עצמי בשאקרא דרכי ההטעות מופתים".

ולכן מדגיש רבינו שעלינו להישאר עם הדיעה שלמרות שמצד השכל יש מקום לאמונה בבריאת העולם ויש מקום לאמונה בקדמות, היות שהתורה הק' אומרת שהעולם נברא [והיות שעל פי שכל צד זה אפשרי בדיוק כמו הצד השני], חובה עלינו להאמין באמונה שלמה בבריאה ובחידוש, וכלשונו של רבינו, "ודע כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחודש".

יצויין שבמקום אחר (פרק כ"ה) מביאר רבינו, שאם היו הוכחות ברורות לקדמות העולם היה ניתן לדחוק ולהסביר שאין כוונת התורה בסיפור הבריאה כפשוטו, אבל היות שאין שום הוכחה כזו, ניתן לפרש את סיפור הבריאה כפשוטו, וכלשונו של רבינו "דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחודש, כי אין הכתובים המורים על חידוש העולם יותר מן הכתובים המורים על היות האלוה גשם, ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בענין חידוש העולם, אבל היה אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהרחקת הגשמות, ואולי זה היה יותר קל הרבה, והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם, כמו שפרשנו הכתובים והרחקנו היותו יתברך גשם". אמנם הסיבה שרבינו לא דוחק לפרש כך, זה משום שאין כל הוכחה לקדמות העולם וכו"ל.

הכשל השכלי שבהוכחת הקדמות

רבינו מביא (שם פרק י"ז) שחכמי האומות שהאמינו בקדמות העולם טענו שעל מאמיני החידוש להביא הוכחה, משום שענייניו הרואות שעל פי חוקי הטבע בימינו, אין אפשרות ליצור יש מאין, ולכן מסתבר שכך היה מאז ומעולם, ומי שרוצה לשנות ולומר שפעם כן היה בריאה של יש מאין, עליו להביא ראיה. והנה לכאורה קושיא זו סותרת את כל דברי רבינו, שהרי מכאן מוכח שעל המצדדים בבריאה ובחידוש להביא ראיה, ורבינו עצמו אומר שאין הוכחה ברורה לשום צד?

על קושיא זו עונה רבינו במשל, וז"ל: "והנה במה שהמשלנו בו, שאיש שלם היצירה מאוד, נולד, ומתה אמו אחר שהניקתו חדשים ונפרד אביו לבדו להשלים גידול הנולד ההוא, באי נגוד, עד שגדל והשכיל וידע. והוא לא ראה כלל אשה ולא נקבה מנקבות שאר בעלי החיים, ושאל ואמר לאיש אחד מאשר אתו איך נמצינו ועל איזה עניין נהיינו? וענה הנשאל כי כל איש ממנו אמנם נהנהו בבטן איש ממינו כמוהו הוא נקבה בצורת כך, ושהאיש ממנו היה קטן הגוף בתוך הבטן, יתנועע ויזון ויצמח מעט מעט והוא חי, עד שיגיע אל גבול

כך מן הגדל יפתח לו פתח ממנו יצא. והנולד ההוא היתום, ישאל בהכרח ויאמר: וזה אחד ממנו כשהיה קטן בבטן והוא חי מתנועע צומח, האם היה אוכל ושוחה ומתנשם בפיו ונחיריו ויוצא? ויאמר לו לא, והוא בלא ספק ימהר להכחיש זה, ויעמיד המופת על כל העניינים האלה האמיתיים שהם נמנעים, בעשותו ראייה בנמצא השלם הנה, ויאמר כל איש ממנו כשתכלא ממנו הנשימה קצת שעה ימות ויבטלו ממנו תנועותיו, ואיך יצויר שיהיה איש ממנו בתוך כים סתום מקיף בו בתוך גוף מדת חדשים והוא חי מתנועע?"

אותו נער, המקיש בטעות ממציאיותו של אדם בוגר על חייו של עובר, משחזר למעשה את טעותם של המוכיחים את קדמות העולם מכך שזה המצב כיום אחרי הבריאה, שהם טוענים שעל פי חוקי הטבע שאנו מכירים, לא תיתכן בריאה יש מאין. אכן התשובה לכך היא שאי אפשר כלל להסיק ממהות העולם הקיים לבריאת העולם, בדיוק כפי שאי אפשר להשוות את חי העובר לחיי נער בוגר. מכך סברא זו דוחה רבינו את טענת מאמיני הקדמות שעל מאמיני החידוש להביא הוכחה, ומסיק שעל שני הצדדים מוטלת חובת ההוכחה, וכפי שראינו היות שאין הוכחה ברורה לאף צד, חובה עלינו להאמין שהעולם מחודש ונברא כפי שכתוב בתורה הק'.

כי אין הכתובים המורים על חידוש העולם יותר מן הכתובים המורים על היות האלוה גשם, ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו בענין חידוש העולם

האמונה בחידוש הטבע היא הכניס לאמונה בשינוי הטבע

אכן את התשובה לכך טמן רבינו במורה נבוכים (שם פרק כ"ה), באומרו, "ודע - כי עם האמנת חידוש העולם יהיו האותות כולם אפשריות, ותהיה התורה אפשרית, ותיפול כל שאלה שתשאל בזה העניין, עד שאם יאמר למה שם האלוה נבואתו בזה ולא נתנה לזולתו? ולמה נתן האלוה-ה תורתו לאומה מיוחדת ולא נתנה לאומה אחרת? ולמה נתנה בזה הזמן ולא לפניו ולא לאחריו? ולמה צוה באלו המצוות והזהיר באלו האזהרות? וכו', יהיה מענה אלו השאלות כולם, שיאמר כן רצה או כן גזרה חכמתו, כמו שהמציא העולם כשרצה על זאת הצורה, ולא נדע רצונו או אופני החכמה ביחד צורתו וזמנו, כן לא נדע רצונו או חיוב חכמתו ביחד כל מה שקדמה השאלה עליו".

בדברים אלו מסביר לנו רבינו שאדם המאמין בקדמות יתקשה מאוד להסביר את קיומם של נסים. תפיסת הקדמות אומרת שחוקי הטבע קיימים מאז ומעולם, בדיוק כמו אלוקים ומכאן שאין הוא שולט בהם ח"ו. לעומת זאת, אם אלוקים ברא את הטבע ברור שהוא יכול לשנותו, ולכן עם האמנת חידוש העולם יהיו האותות כולם אפשריים.

הרמב"ם מוסיף שהמאמין בקדמות יתקשה להשיב גם על שאלות מעין אלו: מדוע נתן הקב"ה נבואה לפלוני, ולא לאלמוני? מדוע ציווה על מצווה פלונית ולא על מצווה אלמונית? וכו'. משום שאמונת הקדמות מזהה את פעילות האל-עם הכרח לוגי בלבד. [וזוהי הסיבה לאמונה בקדמות העולם, משום שאין סיבה והכרח שהעולם נברא בזמן מסוים ולא בזמן אחר. אשר על כך, יש להניח שהעולם היה קיים תמיד]. ולכן הוא יצטרך למצוא הכרח לוגי לכל מצווה ולכל התגלות נבואית, מדוע דווקא עכשיו ומדוע דווקא לנביא זה וכדומה. לעומת זאת האמונה בבריאה מניחה בהכרח קיום רצון עליון [ורצון זה ההפך מהכרח, משום שרצון הכוונה שרצונו בכך ולא שמוכרח להיות כך] שבגלל הרצון העליון הזה נברא העולם, ולכן אין צורך להביא הכרח שכלי לכל דבר, שאפשר לומר שזה רצונו וכך עלה במחשבה לפניו, ודי בכך.

עפ"ז אפשר להבין מדוע הכניס רבינו יסוד זה ל"ג עיקרים, שאכן אולי עצם האמונה בחידוש העולם אינה מעיקרי האמונה, אך היות שכמעט כל עיקרי האמונה מתבססים על יסוד זה ראוי להכניס זאת ל"ג העיקרים, ולא רק כאחד מן ה"ג אלא כ"יסוד היותר גדול של תורת משה רבינו".

(מינועבד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

מדוע חידוש העולם זה היסוד היותר גדול?

כעת אחרי שהבנו את עיקרי דבריו של הרמב"ם על החובה להאמין בבריאת העולם, עלינו להבין דבר פלא: מדוע הכניס הרמב"ם את היסוד הזה לתוך ה"ג עיקרים?

והלא מדבריו מוכח בפירוש שחוסר האמונה ביסוד זה לכשעצמו אינה נחשבת כפירה, משום שיסוד זה אינו מוכח לגמרי מדברי התורה הק', וכפי שיטתו שבמקרה של חוסר ברידה היה אפשר לפרש את הפסוקים של בריאת העולם גם בדרך אחרת. ולכן גם לא הכניס הרמב"ם מעיקרא יסוד זה ל"ג העיקרים. ואם כן מדוע בסוף הכניס הרמב"ם יסוד זה לעיקרי האמונה?

ולמרות שבפרק הקודם ביארנו שרבינו הכניס זאת בגלל שבמקום אחר מביא רבינו הוכחה למציאות ה' על פי אמונת הקדמות, ובשביל שלא יטעו לומר שכן האמת ח"ו הכניס רבינו יסוד זה, וכלשונו, "ודע כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחודש, המציאו ה' ובראו אחר ההעדר הגמור. וזה שתראני סובב סביב עניין קדמותו על דעת הפילוסופים, הוא כדי שיהיה המופת על מציאותו יתעלה מוחלט, כמו שבארתי ובררתי במורה". אכן עדיין קשה מדוע ראה לנכון לכתוב זאת דווקא ב"ג העיקרים?

לך ה' הגדולה והגבורה סוד הנתנה ושילוב מידות החסד והגבורה

לידע שיש 'שם' מצוי ראשון, או שיש 'שם' מצוי ראשון?

"יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון". במילים אלו פותח רבינו הרמב"ם את חיבורו הגדול משנה תורה, והמפרשים כולם תוהים ושואלים, מדוע כתב הרמב"ם שיש שם מצוי ראשון, וכי אינו ממלא כל עלמין ח"ו, ואם כן מדוע כתב הרמב"ם לשון מרחיקה זו, כאילו הוא יתברך נמצא אי שם הרחק?

והמתרגם הגדול ר"ש אבן תיבון (בהקדמה למורה נבוכים) כתב, שהרמב"ם כתב תיבה זו בלשון מושאלת מהשפה הערבית, ואין פירושה שהוא נמצא שם ולא פה, אלא פירושה שהוא ישנו במציאות, וכעין זה מפרש גם הכסף משנה, [יצויין שעפ"ז יש אומרים שההיגוי הנכון של מילה זו אינה בקמ"ץ אלא בסגול].

אמנם תירוץ זה נראה תירוץ דחוק, משום שהרמב"ם כתב להדיא בהקדמת ספרו, שגמר אומר לחברו בלשון המשנה, ואם כן מסתבר שלא כתב מיד בתחילת ספרו תיבה שאינה מיוסדת על לשון הקודש מבלי טעם כמוס, קושיא זו עולה ביתר שאת היות שמילה זו נראית על פניו מיותרת לגמרי שהלא די לומר "שיש מצוי ראשון".

אכן בנוסף לפירוש זה הביא המתרגם אבן תיבון פירוש נוסף, על פיו הקריאה הנכונה היא 'שם' בציר"ה, והוא אחד משמותיו של הקב"ה, וכפי שכתב המקובל רבי יוסף ג'יקטיליא על השערי אורה וזלחה"ה, בספר גינת אגוז (סוף שער השם).

סוד שם ה'שם'

אכן ביאור זה עצמו צריך ביאור, מדוע ראה הרמב"ם לנכון להזכיר כאן שם זה, ועל מה רומז שם זה? והנה ידוע הדבר דכל שם משמותיו של הקב"ה רומז על מידה אחרת, ובפרשת וארא כבר הארכנו לבאר שהשם 'שד-י' רומז על גבורה וצמצום, וכדאיתא בגמרא (תנינה

יב), "דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב אני א-ל-שד-י אני הוא שאמרתי לעולם ד", מול זאת רומז שם הוי"ה על חסד ורחמים, כדכתיב (תהילים כ"ה י), "כל ארחות הוי"ה חסד, וכן (תהילים ל"ג ה) "חסד הוי"ה מלאה הארץ". [זהו מה שרמזה לנו התורה שם באמרה 'ארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל-שד-י ושמי הוי"ה לא נודעת להם, היינו שלא גילה לאבות הק' את מידת חסדו וטובו].

אכן השם המיוחד 'שם', רומז לשילוב של מידות החסד והגבורה יחד, וזה נרמז בכך שמספר שם הוי"ה ושם 'שד-י' יחדיו, עולה כמנין 'שם'. על פי יסוד זה מובן מדוע הזכיר הרמב"ם בתחילת חיבורו דווקא שם זה, משום שאכן בסוד שילוב שני שמות אלו נברא העולם, שהרי בריאת העולם מנגיעה ממקום החסד וההשפעה, אולם בלי הגבורה היה העולם מתפשט עד אין קץ, וכפי שהובא לעיל, "אני א-ל-שד-י, אני הוא שאמרתי לעולם ד".

"ויש הבדל בין 'מלך' ובין 'מושל', שהמלך הוא הנבחר בבחירת העם וברצונם, והמושל הוא ביד חזקה"

לפעמים צריך האדם לומר לעולמו די

אכן חכמת שילוב שני מידות אלו אינה רק היסוד לבריאת העולם הגדול, אלא מרווה גם את היסוד בעבודת האדם, בדרכו לבריאת עולמו 'עולם קטן'. שעל האדם לאחוז את המקל בשני קצותיו, שהרי פעמים רבות האדם נצרך למידת הגבורה, וכגון אם קופץ עליו יצרו ומנסהו בניסיון גדול, ומפתחו לעבור על אחת ממצוות ה' אשר לא תיעשה, עליו לאחוז במידת הגבורה - לומר לעולמו הקטן די, ולא לתת לעצמו להיסחף אחר יצרו. אך מול זאת בבואו לעבודת התפילה עליו להרחיב את לבבו בהשגות של גדולה, חסד ואהבה לחי החיים.

וכפי שבעבודת האדם מול קונו נצרך שילוב זה, כמו כן הוא גם בין אדם לחברו, שאכן אמת נכון הדבר שעל פי רוב צריך האדם להתנהג במידת החסד והרחמים, שהרי רבות ממצוות התורה מבוססים על יסוד הערבות ההדדית והעזרה לזולת, וכפי שכבר אמר הלל לגר שרצה להתגייר בתנאי שילמדו את התורה כולה על רגל אחת, שיסוד התורה זה "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", וכל שאר

התורה - איך פירושה הוא, זיל גמור. אך גם בבין אדם לחברו פעמים שעליו לאחוז במידת הגבורה, וכגון מול רשעי אומות העולם המרעים ומצרים לישראל, שאסור לעורר רחמים עליהם, וכדאיתא במדרש תנחומא (פרשת מצורע), "כל שנעשה רחמן על האכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים". ולהלן נראה שיסוד גדול זה בעבודת האדם באה התורה הק' ללמדנו בפרשתנו.

אות מ"ם מה היא אומרת?

בזוהר הק' (ח"ג קט"ו) איתא, 'תרומה' נוטריקון תורה מ' (דרש זה הובא גם בבעל הטורים בתחילת פרשתנו). והנה לכאורה צריך להבין טעם הדבר - לגלות סוד האות מ"ם, ולהבין מה באה 'תורת ה-מ' להורות לנו.

ויובן בהקדם דברי המדרש אותיות ד' עקיבא (אות ט"ו), "מ' פתוחה מה אומרת, מלכותך כל עולמים, מ' סתומה מה אומרת, וממשלתך בכל דור ודור, באות מ' פתוחה הקב"ה נקרא מלך מלכים, ובאות מ' סתומה נקרא מושל מושלים", עכ"ל. הרי לנו דברים מפורשים שבאות מ' נרמז סוד זה - סוד השילוב בין חסד לגבורה, בין אהבה ליראה, שהרי מלכות רומזת על אהבה, ועל קבלת מלכותו יתברך מרצון ומתוך בחירה אישית, ואילו ממשלה היא בגבורה אפילו נגד רצון העם, וכדאיתא במלבי"ם (בריאשית ל"ז ה'), "ויש הבדל בין 'מלך' ובין 'מושל', שהמלך הוא הנבחר בבחירת העם וברצונם, והמושל הוא ביד חזקה".

אכן יסוד זה נרמז באות מ' בעוד כמה וכמה דרכים, וכפי שרמזו חכמי האמת (איתא בטנן דה לודיז), שצורת האות מ' מורכבת משני האותיות כ-ו שעולים למניין שם הוי"ה, הרי לנו שוב רמז למידת האהבה והחסד באות מ', אכן עצם ההסתר שבו נמצא שם הוי"ה שצריך לגלותו בתוך צורת האות, רומז על מידת הגבורה, שהגבורה היא אהבה מוסתרת.

ואף גם זאת עלתה בדינו דרך נוספת שבה נרמז יסוד זה באות מ', שהרי מ' עולה למניין 'הוי"ה' ד' [40], הרי לנו רמז גלוי למידת הרחמים מחד ולמידת הגבורה והצמצום מאידך, שהרי מידת הגבורה נרמזת במילה ד', וכלשון הגמרא שהובאה לעיל: שאמרתי לעולם ד'.

ובזאת יובנו דברי הזוהר הק' בפרשתנו שתורמה נוטריקון תורה מ', שאכן יסוד זה של שילוב החסד והגבורה, מורה לנו התורה בפרשה זו.

איך קיימו בני ישראל מצוות צדקה בהיותם במדבר?

וסיבת הדבר מדוע ראתה התורה לנכון ללמדנו יסוד זה דווקא בפרשתנו, היא משום שבפרשתנו בצינוי ויקחו לי תרומה, למדו בני ישראל לראשונה את מידת החסד,

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

ההשה והנתינה. שהרי ביה"ט במצרים לא היה להם רכוש משל עצמם כלל, היות שהיו משועבדים

לפרעה, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, וגם אחרי יציאת מצרים לא היתה להם הזדמנות לקנות בנפשם את מידת החסד והנתינה, שהרי לא היה אחד מישראל שהיה חסר משהו, שהרי כולם התעשרו בביות מצרים וביות הים, וגם בלא זאת לא חסר כלום בצילא דמחויטנותא, שהרי קיבלו את המן דבר יום ביומו, וגם 'שמלתך לא בלטה מעליך'. ולכן יוצא שההיכי תמצא הראשונה שבה קנו בני ישראל את מידת החסד, והפעם הראשונה בה הייתה להם הזדמנות לתת ולהשפיע היא בפרשתנו, ולכן באותו זמן שבה למדו את מידת החסד, באה התורה הק' ללמד שאכן גדולה מידת החסד מאוד אך לפעמים צריך גם את מידת הגבורה - מזה ומזה אל תנח ידיך...

ואכן בפירוש אנו רואים שהיו בני ישראל צריכים ללימוד זה, שהרי בפרשת ויקהל אנו רואים שמשנה היה צריך לצוות שלא להביא יותר תרומות, וכדכתיב (שמות ל"ז ה-ו), "ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה אשר צוה ה' לעשות אתה. ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא", היינו שמשנה רבינו ע"ה היה צריך ללמדם שגם מידת החסד צריכה גבולות.

'די' ו'הותר'...

על פי יסוד זה תתרוץ מאלה הקושיה הידועה, שהקשו המפרשים על מה שנאמר (שם ט) "והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר", שזה סתירה מיניה וביה, שהרי מחד כתוב שהמלאכה היתה 'דים' ומצד שני כתוב שהיה יותר מידי 'הותר'. אכן על פי דברינו יובן, שבפסוק זה רמזה לנו התורה על מלאכת עבודת המידות ועל יסוד השילוב בין מידות החסד והגבורה, שזוהי המלאכה האמיתית שאותה למדו בני ישראל במדבר, ואותה צריכים אנו ללמוד, לדעת לרקום ולשלב כאחת את שני המידות, את החסד ואת הגבורה - את ה'דים' ואת ה'הותר'...

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

**"וכאשר תקום מן הספר, תחפש כאשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ז)**

המכזב אל יכזבו יותר מחומש

"ויקחו לי תרומה". תרומה - הפרשה. יפרישו לי מממונם נדבה. כי אסור ליתן הכל, עד שהכתוב אמר דווקא הפרשה יתנו, לכך פירש שהכונה ש'פירשו לי מממונם נדבה, ושייך אצל נדבה הפרשה, שהמתנדב אין לו ליתן הכל, שהרי אמרו חכמים (כתובות ג.) המוותר אל יותר יותר מחומש, אלא מפריש מקצת משאר.

(גור אריה כ"ה ב')

איזוהי דרך שיבור לו האדם - לב טוב

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". עיקר מכוון השכינה בלב ישראל, שנאמר 'שכנתי בתוכם'. וכן פירש הרשב"י בפסוק (דברים כג, טו) 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך'. קרב הוא הלב שהיא באמצע מחניך שהם רמ"ח אבריו.

הרי לך שהלב הוא שורש ומקור מן הכל, ועל כן הסכים רבן יוחנן בן זכאי ואמר (אבות ב ט'), 'רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם. שאמר להם, צאו וראו לב איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם.

(של"ה יומא, ובשער האותיות אות ל')

שיתחברו גדולי התורה עם פשוטי העם

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ככל אשר אני

עץ חיים היא למחזיקים בה

"בטבעת הארץ יהיו הבדים לא יסרו ממנו". אלו הבדים רומזו לבעלי בתים המחזיקים ידי הלומדים, ואמרו רז"ל (חולין צב.) 'אלמלא עליא לא אתקיימו אתכליא', ועל זה נאמר (דברים ל"ג י"ח) 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, והם מקבלין שכר כמו התלמיד חכם, על כן הבדים לא יסורו מהארון. ואמרו רז"ל (בראשית רבה צ"ט ט) ולא עוד אלא שהקדים את זבולון ליששכר.

(של"ה דרך חיים אות ז')

ישמח ויעזב במתנת גורלו

"ועשית שלחן עצי שטים אמתיים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו". אבל השלחן המרמז לכתר מלכות, ולכל הצלחות האנושיות אשר ישראל זוכין להם משלחן גבוה, היו אמותיו קצתם שלימות כי כל משכיל ישמח בחלקו וידמה בנפשו כאלו יש לו כל ואינו חסר לנפשו מאומה, שכן יעקב אמר 'יש לי כל'.

(כ"י יקר כ"ה כ"ג)

צדיק אוכל לשבע נפשו

"ועשית שלחן עצי שטים אמתיים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו". ורמז עוד [בזה שהזכיר מידות שבורות כדכתיב אמה וחצי קומתו] שהאוכל משלחן גבוה, לא ימלא רסן בטנו ותאותו, אלא ישבור תאותו ולא ישלים אל החומר כל מאויו. כי הצדיק אינו אוכל כי אם לשובע נפשו, והמותר יחדים, ומטעם זה נזכר לשון שבידה אצל הלחם, 'שברו לנו מעט אוכל' (בראשית מ"ג ב) 'בשברי לכם מטה לחם' (ויקרא כ"ז כ"ז). וזה טוב לאדם הן מצד הרפואה, שלא ימלא האצטומאכא מאכל כאשר יוכל שאות, כי דבר זה מזיק אל העיכול, אלא יחסר כמו שליש מכדי שביעה. וזה יסוד לכל בריאות האדם, הן מצד מצות ה', כי אין טוב לאדם כי אם למעט בכל היכולת בתענוגות בני האדם כדי שלא ימשך אחריהם.

(כ"י יקר שם)

התורה חסה על ממונם של ישראל

"והאמה מזה והאמה מזה בעודך באורך יריעות

האהל יהיה סרוח על צידי המשכן מזה ומזה לכסותו". למד דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה, [שיריעות העזים הפשוטות יותר שמרו וכיסו את יריעות המשכן היקרים העשויים מעשה חושב].

(ברייתא דמ"ט מדות)

בל תשחית

"ועשית את הקרשים למשכן עצי שיטים עומדים". למה עצי שיטים? למד הקב"ה דרך ארץ לדורות, שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות, אומר לו זמה מלך מלכי המלכים, שהכל שלו, כשאמר לעשות משכן, אמר, לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות - אתם על אחת כמה וכמה.

(שמות רבה ל"ה ב')

שביל הזהב וההליכה בדרך הממוצע

"והבריה התיכון מבריה מן הקצה אל הקצה". רומז למה שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים בפרק הרביעי, המעשים הטובים הם המעשים השווים, הממוצעים בין שני קצוות, אשר שניהם רעים, הראשון תוספת והשני חסרון. והמעלות הן תכונות נפשיות וקניינים ממוצעים בין שתי תכונות גרועות: אחת מהן יתרה, והאחרת חסרה... אך רוב התאוה היא הקצה הראשון, והעדר הרגשת ההנאה בכל הוא הקצה האחרון ושניהם רע גמור, עיין שם שהארץ, וזה 'הבריה התיכון'.

(של"ה, דרך חיים אות ל')

נטיה לקצוות ולקיצוניות - רק כדי לתקן קלקולים

"והבריה התיכון מבריה מן הקצה אל הקצה". ועיין שם באורך בזה הפרק בענין אם נטה האדם לאיזה קצה אין תקנה שלו לילך באמצע, רק צריך לילך בקצה השני האחרון כדי שיתקן קלקולו, ואחר כך יחזור לדרך האמצעי. זה רמז 'מבריה מן הקצה אל הקצה'.

(של"ה שם)

מראה אותך וכו'. ומהם בקדש, ומהם בקדש הקדשים, בשני מחברות מחוברות בקרסים להיות לאחדים לעבודת בוראם. וכן ראוי שיהיו בישראל כל קדושי מחוברים אל ההמון להבין ולהורות.

(ספרנו כ"ה ב')

תכלית הידיעה שנדע שלא נדעך

"ועשית ארון עצי שטים אמתיים וחצי ארכו". ועל כן היו כל אמות הארון שבורות, להורות שכל אדם ידמה בנפשו כאילו הוא חסר מן שלימות החכמה, וצריך למדוד עדיין למלאת חסרונו, כי כל אמה חסירה מורה על דבר חסר הצריך שימלאו חסרונו. כך עיקר החכמה מאין תמצא (אבות כ"ה י"ב), ממי שחושב את עצמו לאין וחסר. אבל לא במי שהוא חכם בעיניו, הטועה בעצמו לאמר שכבר הגיע אל תכליתה, כי 'איוהו חכם הלומד מכל אדם' - החושב שהוא חסר מן החכמה והוא צריך עוד להתלמד. וכן בידיעת מציאות הש"י אמרו (בחינת עולם י"ג מ"ה) תכלית הידיעה שנדע שלא נדעך, ועל כן היו כל אמות הארון שבורות באורך וקומה ורוחב, כנגד ג' דברים העומדים כנגד משיגי החכמות והם, קוצר דעת המשיג, ועומק המושג ואורך ההצעות.

(כ"י יקר כ"ה י')

ת"ח צריך שיהיה תוכו כבדו

"מבית ומחוץ תצפנו". מכאן שיהא תלמיד חכם תוכו כבדו. אמר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם.

(יומא ע"ב)

נתונה למכים (א')

רבי אברהם אבן עזרא - פרק שני

להשתלט את אט על כל האזור. כוחם של האל מוואחידון התפשט והתעצם, עד שבשנת תקנ"ה הם כבשו בסערה את כל מדינות צפון אפריקה, ובנוסף לכך השתלטו גם על חבל אנדלוסיה שבספרד. חבל אנדלוסיה היוותה את המרכז התורני של כל אזור ספרד, ועם כיבושה השלימו האל-מוואחידון את ההשתלטות על כל גולת ספרד וצפון אפריקה, וכך החלה אחת התקופות הקשות ביותר ליהודים תושבי אזורים אלה.

וכן כתב ר' אברהם אבן דאוד [הראב"ד הראשון] בספרו 'ספר הקבלה', "ואחר פטירת רבי יוסף הלוי ז"ל היו שני חידום וגזרות ושמודות על ישראל ויצאו בגלות ממקומותם. אשר למות למות, ואשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי. ועוד מוסף על נבואת ירמיה, ואשר לצאת מן הכלל יצא, מפני חרב בן תומרת שיצא לעולם בשנת תקנ"ב, שגוד להוציא את ישראל מן הכלל, ואמרו: "לכו ונכחדים מגוי אל גוי ולא יזכר שם ישראל עוד". וכן לא השאיר להם במדינות מלכותו שם ושאר ממדינת צלא בקצה העולם עד אלמהדיה..."

בכתבי הגניזה הקהירית נמצא מכתב של סוחר יהודי בשם רבי שלמה הכהן, מסיג'למסה שבמרוקו, הכותב לאביו רבי יהודה הכהן מפוסטאט שבמצרים על מאורעות התקופה. במכתבו הוא מתאר בין השאר טבח של עשרות אלפי יהודים בערים: תלמסאן, פאס ומרקש ועל התאסלמות חלקם. כמו כן הוא מתאר גם את כיבוש סיג'למסה בעזרת המקומיים, שם בחרו רק כמאה וחמישים מיהודי העיר למות על קידוש השם, כשכל האחרים התאסלמו, וביניהם אף רבי יוסף בן עמראן רעו הטוב של רבינו האבן עזרא.

צרות האל-מוואחידון והתאסלמותו של רעו הטוב העיבו במיוחד על רבינו האבן עזרא והעיקו על לבו. את צערו הגדול על חורבן קהילות ספרד ארץ מולדתו, ועל חורבן הקהילות היהודיות בצפון אפריקה, אותם הכיר מקרוב בשנות הגדודים שם, מבטא רבינו היטב בקינתו "אהה ידד עלי ספרד", וכפי שנראה בפרק הבא...

בפרק הקודם הבאנו את תולדות חייו של רבינו ואת סיפור נדודיו, תחילה בספרד עצמה, ובהמשך במדינות צפון אפריקה. על פי המקובל חזר רבינו ככל הנראה לספרד לקראת שנת תקנ"ה. אולם לא ארכו ימי שלוחתו של רבינו בספרד עד שהתרגשה עליו צרת האל-מוואחידון.

'אל מוואחידון'

ה"אל-מוואחידון" [ה"מייחדים"] הייתה חליפות אסלאמית, שהחלה לקרום עור וגידים כאשר אדם בשם עבדאללה אבן תומרת, פיתח שיטה - לפיה קיימת רק תפיסה דתית אחת נכונה. מכה תפיסתו זו נשללה כל זכות קיום מבני דתות אחרות, ולא רק מבני דתות אחרות, אלא גם מבני האסלאם שלא אחזו בדיוק משיטתו של אבן תומרת. אך כמוכן, כמו בכל מהלך ההיסטוריה הארוכה, גם מחליפות זו סבלו בעיקר היהודים, שכמוכן הואשמו בכל צרותיה של הממלכה, שהרי הלכה היא בידוע שעשיו שונא ליעקב...

תחילה הייתה השפעתו של אבן תומרת זה זניחה, אך היא החלה להתעצם בעקבות דרשה שנשא בשנת תתפ"א, בה הוא טען בפני תומכיו שהוא משושלת הנביא מוחמד י"ט, על כך הוסיף את הטענה שהוא המהדי, שפירושו בדת האסלאם המדריך מטעם הא-ל, שיושיע את העולם מאלימות ואי-צדק, ויחזיר את האסלאם למסורתו המקורית של מוחמד י"ט. לאחר הכרזה זו הוא ברח אל מקום מסתור בהרי האטלס וקיבץ סביבו שבטים מקומיים. בשנת תתפ"ד כבר החל אבן תומרת לצבור כח צבאי שבמשך שמונה שנים נקטו שיטות של לוחמה מקומית כנגד צבא המוראביטון - הממלכה ששלטה בתקופה זו על כל איזור צפון אפריקה.

במהלך שנים אלו עדיין לא סבלו היהודים מנחת זרועו, היות שכוחו היה דל, אך כל זה השתנה בשנת תתצ"ב. בשנה זו מת אבן תומרת, ואת מקומו בהנהגת האל מוואחידון תפס השליט עבד אל-מואמיין, עבד אל מואמיין החליט שלא להסתפק בחלימה מקומית, אלא החל

המשך יבוא

**אלפי יעדים
נתיב אחד!**
נתיב פרו - היחיד שמגיע
לכל בתי הכנסת בארץ

רק הפצת עלונים קבוע מדי שבוע

אלפי בתי כנסת נהנים כל שבוע
מחלוקת ענייני צבור המקצועית
והמשולמת ביותר

את מספרת על שיתוף
כלל את האלמנטים בשבוע
המשולמת ביותר

נתמכת
074-703-5009

לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com

עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשלינר, הרב שמעון ליברמן
לחצרות והארות: kadmaa10@gmail.com

